

Ю. В. Біляк,

к. е. н., доцент кафедри менеджменту імені Й. Завадського, НУБіП

ORCID ID: 0000-0002-9766-4780

DOI: 10.32702/2306-6806.2019.10.83

РЕЙДЕРСТВО В АГРОБІЗНЕСІ — ЯК ЗАХИСТИТИСЯ?

Y. Biliak,

PhD in Economics, Associate Professor of Department of management

named after prof. Zavadskyi Y.S., NUBiP

RAIDING IN AGRIBUSINESS — HOW TO PROTECT YOURSELF?

На сьогодні агробізнес досі є незахищеним перед погрозами, що носять не погодний (кліматичний) характер, а пов'язаними з правовими аспектами бізнесу. Рейдерство широко розвинене в нашій країні. Така ситуація погіршує становище сільгоспвиробника. Досить часто з'являється інформація про незаконний вивіз врожаю з полів або заволодіння зерна на елеваторі. У чому ж полягає суть цього явища — "рейдерство" і як найбільш максимально убезпечити підприємство від незапланованих візитів? Законодавством України не передбачено визначення поняття "рейдерство". Коротко його можна визначити як неправомірне встановлення контролю над діяльністю компанії або над її активами. Також можна відзначити, що рейдерство передбачає вилучення майна на нібито законних підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової і правоохоронної систем, системи реєстрації юридичних осіб тощо). Рейдери в своїй діяльності застосовують цілий комплекс засобів: підробка документів, підкуп силових структур, шантаж, психологічний тиск.

To date, agribusiness is still unprotected from threats that are not of a weather (climate) nature but related to the legal aspects of the business. Raiding is widely developed in our country. This situation worsens the situation of the agricultural producer. Quite often there is information about illegal harvesting from the fields or the seizure of grain on the elevator. What is the essence of this phenomenon — "raiding" and how to secure the enterprise as much as possible from unplanned visits? The legislation of Ukraine does not provide for the definition of "raiding". In short, it can be defined as the improper establishment of control over the activities of the company or its assets. It can also be noted that raiding provides for the seizure of property on allegedly legitimate grounds, the basis of which are gaps in the law or systemic deficiencies in the functioning of state institutions (judicial and law enforcement systems, registration systems of legal entities, etc.). complex of means: forgery of documents, bribery of power structures, blackmail, psychological pressure. Regrettably, there are no universal safeguards against raider attacks. However, if you take a number of actions, you can make your company less vulnerable and increase your chances of preventing an attack. When it comes to agribusiness, here the raiders quite often use physical force, whether the capture of the administrative buildings of the company or, for example, the crop. Therefore, in no case should one take into account or save on this issue. Development of algorithms for actions, as well as instructions in the raider attack for personnel, which in turn will allow, if necessary, to organize more effective protection and eliminate the effect of surprise. One of the most widespread tactics of raiders is the manipulation of accounts payable. To avoid loss of assets due to debt collection, an effective way is to separate functions among all your companies. One or more companies can be holders of property and the most valuable assets, economic activity can be carried out through other companies. An important factor is that the property-holding companies do not deal with external contractors. Thus, it is possible to exclude the possibility of debt.

Ключові слова: конфлікт інтересів, фінансова безпека, загроза, виробничий сектор, аграрна галузь.

Key words: conflict of interests, financial security, threat, industrial sector, agrarian sector.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Черговий рік активної боротьби з рейдерством закінчився позитивними звітами керівників державних органів та зростанням кількості позовів від постраждалих підприємців, які, на відміну від урядовців, заявляють про зростання злочинних схем. Проблема рейдерства і незахищеності бізнесу вже сягнула катастрофіч-

них масштабів. Питання рейдерства та економічних злочинів — це питання національної безпеки країни. І якщо його не вирішити, то йтиметься вже не про економічне благополуччя України, а про проблему збереження держави як такої!

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Незважаючи на те, що поняття "рейдерство" з'явилося в категорійному апараті економічної науки по-

рівняно нещодавно, за короткий час воно перетворилося на повноцінний об'єкт дослідження, тому цією проблематикою через її зростаючу актуальність займається багато вітчизняних і зарубіжних науковців. Серед них слід назвати таких: Ю.А. Берлач, О.В. Беліков, З.С. Варналії та І.І. Мазур, А.О. Єфименко, З.Б. Живко, Ю.Я. Касараба і С.Н. Баліна, М.А. Колесник, О.К. Концевич і А.Ю. Дернова, М.І. Копитко, Д.В. Кушерець, О.А. Мельниченко та В.І. Пушкарьова, І.П. Мойсеєнко й О.М. Марченко, С.М. Москаленко, Т.О. Пожуєва, О.Б. Таращанська, Д.В. Фальшовник, Ю.А. Хатнюк.

МЕТА СТАТТІ

Сумно констатувати, але рейдерство продовжується і навіть поповнюється новими, більш витонченими методами. Підняті проблеми зерновиків, залізничних та вантажних перевезень та роботи Міністерства юстиції сьогодні активно обговорюються в інформаційному просторі. Міністерство юстиції має достатньо кваліфіковані кадри, широкі повноваження, а інформацію отримує майже миттєво. Водночас можливості для злочинів, недосконалості механізмів притягнення винних до відповідальності та отримання доказової бази залишаються суттєвими. Отже, актуальною темою дослідження залишається проблема формування ефективних механізмів протидії рейдерству на рівні підприємницьких суб'єктів, тому вважаємо за доцільне акцентувати увагу саме на цьому аспекті.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Інвестиційний клімат в Україні напряду залежить від захищеності підприємців від рейдерських атак, здатності захистити своє майно та вміння протистояти несанкціонованим діям. Трапляється, коли разом із силовим сценарієм захоплення підприємства діють також підступними юридичними методами. Зрозуміло, що проблеми, пов'язані із рейдерством, замикаються на недоліках законодавства. Не можна назвати законодавство в аграрній галузі досконалим. І над виправленням дискримінаційних норм та прогалин працюють юристи, депутати, аграрії, громадські організації. Часто вони стикаються з супротивом, недобросовісним лобюванням інтересів фінансових груп, які не мають нічого спільного із загальнодержавними інтересами. І такий опір часто лише на найвищому рівні в державі.

1. Затягування на руку рейдерам. Законопроект №8121 "Про внесення змін щодо протидії рейдерству" ніяк не може дочекатися на розгляд у сесійному залі Верховної Ради. Начебто через те, що не вистачає часу. Його вносять на порядок денний, але до голосування справа так ще і не доходить. Це й не дивно, бо чомусь його включають до так званої "непрхідної" частини розгляду.

2. Аграрії чекають захисту і законності. У прийнятті цього закону зацікавлений весь аграрний сектор країни, який без перебільшення сьогодні потерпає від рейдерських нападів. Цей законопроект не вирішить усіх існуючих проблем, але він точно може закрити ті прогалини, які сьогодні грають на руку злочинцям. Неприпустимо, щоб чергові кулуарні домовленості, впливали на розгляд даного законопроекту, або взагалі зірвали голосування.

3. З осені минулого року депутати, правозахисники, аграрії випрацювали механізми захисту бізнесу, які зрештою було покладено в основу законопроекту #8121. Здавалося б, що справа за малим — проголосувати і на законодавчому рівні врегулювати питання захисту прав власників та користувачів земельних ділянок, запобігти захопленню аграрних підприємств. Невже це не одне з першочергових важливих питань, за які має проголосувати Рада?

Майже усі випадки рейдерських захоплень починалися через недосконалість реєстрів, зловживання реєстраторів та непрофесійну роботу Антирейдерської комісії при міністерстві, чий накази суд неодноразово визнавав незаконними. Приведемо приклад захоплення ТОВ "НЕСТ" (Братський маслопресовий завод): декілька рейдерських атак на бізнес та заволодіння майном з використанням державних інституцій: державних реєстраторів, Міністерства юстиції, правоохоронних структур, прокуратури та судів. На кожний процесуальний крок та допомогу юристів ТОВ "НЕСТ" рейдери, маючи "вплив" на посадовців державних інституцій, які покликані захищати бізнес та власність, виставляють нову перешкоду для повернення майна законним власникам. На кожну перемогу в суді ТОВ "НЕСТ" у рейдерів знаходиться своя "трійка" у Верховному суді України, яка виносить рішення, що відкидає законних власників назад на кілька кроків. Дивним чином це та сама "трійка", що вже неодноразово слухала справу, де задіяні і постраждале підприємство ТОВ "НЕСТ", і головне підприємство рейдерів ТОВ "Олтрейд2016", яке має усі ознаки фіктивності. Суддям вкотре пояснюється уся злочинна схема, але останні вишуковують можливості уникнути постановлення законного рішення, порушують процесуальні норми Закону.

Отже, 2,5 роки триває рейдерське захоплення ТОВ "НЕСТ". За цей час вже встановлені слідством та доведені судом такі факти:

- 1) підробка підписів, печаток та й, загалом, незаконність переоформлення підприємства на рейдерів;
- 2) шахрайська природа виникнення заборгованості ТОВ "НЕСТ" перед "Олтрейд 2016";
- 3) скасовані реєстраційні дії рейдерів, про що були внесені відповідні записи до реєстру (і хоча те рішення суду було незаконно скасованим (через зміну підсудності), законні власник та директор не відображені у реєстрі у зв'язку з "особливостями" технічного регламенту реєстру та штучним блокуванням збоку недобросовісних реєстраторів);
- 4) Господарським судом Дніпропетровської області встановлено незаконність дій реєстраторів та скасовано усі реєстраційні дії рейдерів щодо ТОВ "НЕСТ";
- 5) за фактом захоплення підприємства, майна третіх осіб та подальшої незаконної передачі його в управління зацікавленим особам ведуться кримінальні провадження у ГСУ, ДБР та НАБУ.

Отже, допоки юристи законних власників намагаються через забюрократизовані процесуальні шляхи вирішувати проблему, рейдери вільно отримують майно та активно в своє управління та безперешкодно ним володіють. Злочинці при цьому усіляко намагаються вирвати бодай щось з території Братського маслопресового заводу. За потреби, використовують нові інституції, які сприяють їм утримувати здобуте злочинним шляхом майно.

Також доречний приклад рейдерських атак "ГрадОлія". "ГрадОлія" — одне з небагатьох підприємств в Україні, що експортує в основному не сировину, а вже готову олію. Успішний бізнес, створення робочих місць, наповнення державного бюджету. Для когось це позитивний приклад, а для певних правоохоронних органів — мотив для неправомірного пресингу. З січня місяця цього року тривав тиск на "ГрадОлію" збоку правоохоронців через митницю, на які приходили сумнозвісні листи-орієнтування. Що у цих листах, які підстави мали правоохоронні органи їх надсилати, що взагалі це за органи — митниця не повідомляла. Блокувалися вантажі, проводилися необґрунтовані перевірки, що відповідно призводило до величезних збитків, било по репутації підприємства.

Рейдерська атака на ПАТ "Хорольський молококонсервний комбінат дитячих продуктів" — удар не лише по самому підприємству і його власникам, а й по регіону, де воно розташоване. Адже комбінат є бюджетоутворюючим, забезпечує роботою місцевих мешканців та безпосередньо впливає на інфраструктуру. Рейдери ж фактично розвалили його, звільнили провідних спеціалістів та розікрали обладнання, жодної копійки не

вкладаючи у розвиток. Їхні витрати спрямовані лише на стимулювання безчесних чиновників та на купівлю заповнених матеріалів у ЗМІ, що мають на меті дискредитувати законного власника.

Схема рейдерського захоплення ПАТ "Хорольський молококонсервний комбінат дитячих продуктів" яскравий приклад бездіяльності влади і силових структур, які чомусь найчастіше задіють усі свої важелі впливу не тоді, коли цього потребує постраждалий бізнес, а тоді, коли це грає на руку злочинцям. Рейдерське захоплення комбінату було дуже професійно організованим і проведеним. Взагалі, класична схема захоплення відбувається так: до пайовиків звертаються аферисти з пропозицією "на майбутнє" оформити в оренду пай, який наразі законно обробляють інші фермерські господарства. Насправді аферистам потрібні заяви від пайовиків, які потім запускаються в кримінальну схему. Рейдери пропонують пайовикам кращі умови для оренди землі, збирають з них заяви, а потім перенаправляють їх у Комісію з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації при Міністерстві юстиції, яка чи навмисно, чи ненавмисно виявилася залученою в цей корупційний ланцюжок. Комісія скасовує чинні договори оренди або навіть у цілому змінює власників сільгоспідприємств. Більшість рейдерських афер здійснюються у край короткі терміни. Підроблені документи виготовляються за ніч просто "на коліні", як і незаконні втручання до реєстрів.

Варто зауважити, що, за офіційними даними, у попередньому 2017 році кількість захоплень сільськогосподарських підприємств або спроб привласнити майно та врожаї вітчизняних аграріїв зроста порівняно з 2016 роком у 2,5 рази — до майже 1000 з 360. У свою чергу, представники бізнесу нарікають, що ситуація з рейдерськими захопленнями підприємств та земельних ділянок 2018 року не тільки погіршилася, а ще й ускладнилася через неправомірне втручання державних органів у роботу підприємств. Наприклад, очільники Національної академії аграрних наук та їхні родичі стають власниками земельних ділянок на територіях, що раніше використовувались підпорядкованими академії дослідницькими установами. Землі Національної академії аграрних наук займають площу, яка за розміром у п'ятеро більшу за Київ. А оскільки академія — це дослідно-наукова бюджетна установа, то й землі, якими вона розпоряджається, — державні. Але подекуди ця земля опиняється у приватних руках, а найбільш ласі ділянки переходять у власність самих керівників цієї Академії та членів їхніх родин.

Продаж земель сільськогосподарського призначення — тема, на якій нерідко спекулюють українські політики. І вони часто сходяться на думці, що відкрити ринок землі поки не варто. Коли вони говорять про продаж землі, традиційно згадують про інтереси селян. Але не згадують про ту землю, що перебуває у користуванні Національної академії аграрних наук — а це один із найбільших у країні обсягів. Використання цієї землі контролюють не завжди ретельно. Нерідко власниками земельних ділянок або навіть майна дослідницьких установ стають очільники академії та їхні родичі. Але Національна академія аграрних наук України — державна організація, яка живе на бюджетні гроші. У її складі — дослідні станції, наукові центри, інститути і господарства. Всі установи, підпорядковані академії, розпоряджаються загалом майже півмільйоном гектарів землі. Навіть при тому, що близько 35 тисяч гектарів залишаються на тимчасово непідконтрольній українській владі території, ця цифра є досить значною.

Наприклад, у селищі Гатне під Києвом. Землю навколо нього користувалося дослідне господарство "Чабани", яке підпорядковується Інституту землеробства, що у складі академії. Наприкінці 2013 року президія аграрної академії вирішила вилучити понад 10 га землі, щоб роздати земельні ділянки працівникам СБУ, учас-

никам АТО і своїм співробітникам. Тоді директор дослідного господарства обгрунтував це тим, що земля нібито не належить до особливо цінної і на ній не проводяться досліді.

Але серед нових власників земельних ділянок у Гатному виявилися родичі президента Національної академії аграрних наук.

Заступниця президента Національної академії аграрних наук також власниця земель від цієї установи, а також віце-президент і головний вчений секретар академії аграрних наук.

Загалом діяльність Академії аграрних наук вивчають як контрольні органи, так і правоохоронці. Проаналізувавши дані ревізій та аудиту Державної аудиторської служби і Рахункової палати, бачимо, що керівництву академії не завжди вдається контролювати державну землю — і державні кошти. Прихована оренда, втрача мільйонів гривень. Без проведення відповідних процедур придбано товарно-матеріальних цінностей на суму майже 37 млн гривень. Триває практика незаконного вилучення у підприємств та установ НААН земельних ділянок площею понад 5,5 тис. га. Науково-дослідні господарства та установи НААН під виглядом укладання з суб'єктами господарювання різного виду договорів на спільне вирощування сільськогосподарської продукції фактично передають останнім земельні ділянки у користування, що, за висновками фахівців Держсільгоспінспекції України, є прихованою орендою землі. З усієї кількості землі для наукової роботи використовується лише 10% — все інше практично — для товаровиробництва сільськогосподарської продукції і, відповідно, реалізації. Отже, проведене дослідження доводить, що керівництво цієї організації, схоже, не лише непрозоро розпоряджається землею, але й в окремих випадках отримує для себе або родичів державну землю, використовуючи своє службове становище. Залишаються запитання і щодо джерел іншого численного набутого майна, якого не знайдеш в офіційних деклараціях керівництва аграрної академії.

Також серед найгучніших прикладів — справа щодо керівника Інституту агроєкології, якого звинувачують у вимаганні й отриманні хабара в півмільйона доларів. За ці кошти керівник нібито мав допомогти забудовникові отримати ділянку біля інституту. Зараз справу розглядають у суді, а керівник продовжує очолювати інститут.

Ще одну резонансну справу — щодо виведення з державної власності близько 100 гектарів землі на Київщині — в НАБУ розслідують із 2017 року. Йдеться про масиви землі біля Чабанів та Гатного — зокрема, там, де отримали ділянки родичі керівництва академії. І таких випадків ще безліч. В Україні рейдерство має тенденцію до зростання. Але є кілька основних етапів для мінімізації цього процесу. Захист нотаріату — перший крок для бізнесу. Захистивши сьогодні нотаріат, бізнес у першу чергу захистить себе. З боку міністерства не передбачається дієвих механізмів, що гарантували б захист прав підприємців та приватної власності. Реєстрами користуються невідомі особи, яких навіть правоохоронці не можуть знайти, і можливо, що вони існують лише "на папері". Відповідно, реєстри незахищені, "зносяться" заборони, змінюються власники підприємств без встановлення осіб, надання необхідних документів та формування належним чином реєстраційної справи.

Другим мають стати конкретні вимоги підприємців до Міністерства Юстиції, Уряду загалом та до Верховної Ради, яка відповідає за призначення та звільнення міністрів. Хоча б частково проблему можна було б вирішити за допомогою антирейдерських законопроектів, які можуть закрити наявні недоліки в процедурі держреєстрації власності. Адаже рейдери не залишають поза увагою будь-які шпарини в законодавстві, що дають змогу захопити чужу власність, прикрившись фабулою — що не заборонено, те дозволено. Неприпустимо жити з рабською свідомістю людям, які змогли побудувати

бізнес, розвивати його, створювати робочі місця та залучати інвестиції. Треба вимагати захисту своїх прав.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Одним з ганебних явищ нашого сьогодення є рейдерство, від якого потерпають не лише сільгоспвиробники та підприємства, а й прості громадяни, власники земельних ділянок. Нами було запропоновано такі кроки для зупинення земельного рейдерства та захисту права власності підприємців:

1. Внести зміни до Цивільного кодексу України права власника нерухомого майна, в односторонньому порядку на власний розсуд встановити вимогу нотаріального посвідчення договору, предметом якого є нерухоме майно чи його частина, а також скасувати таку вимогу (окрім випадків, коли відповідно до вимог закону такий правочин підлягає нотаріальному посвідченню).

2. Застосування даної норми при державній реєстрації юридичної особи, змін до відомостей про юридичну особу та засвідчення справжності підпису учасника (учасників) під час прийняття ним рішень із питань діяльності відповідної юридичної особи та правочини, предметом яких є частка учасника у статутному (складеному) капіталі (пайовому фонді).

3. Внесення змін до Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень", якими зобов'язати державних реєстраторів прав перевіряти не тільки відомості з Державного реєстру прав, а й здійснювати перевірку за кадастровим номером земельної ділянки наявність відомостей про неї у Державному земельному кадастрі та документів, які посвідчували право власності на ділянку до 01.01.2013 року.

4. Внести зміни до Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень", які передбачали б механізм внесення запису про припинення права оренди земельної ділянки на підставі договору на управління спадщиною за заявою спадкоємця, котрий прийняв спадщину.

5. Зміни щодо обов'язків державних реєстраторів, відповідно до профільних законів про реєстрацію, під час проведення реєстраційних дій є обов'язок перевірити, чи має право особа, яка звернулася із заявою про реєстрацію, на вчинення таких дій, а також наявність інформації щодо об'єкту реєстрації у відповідних реєстрах: Єдиному реєстрі довіреностей; Державному реєстрі судових рішень; Державному реєстрі актів цивільного стану громадян; Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (у реєстрі юридичних осіб слід перевірити, хто має право від імені юридичної особи вчиняти певні дії); Спадковому реєстрі; Єдиному державному демографічному реєстрі.

6. Зобов'язання реєстратора перевіряти відповідні реєстрів, а всі запити до реєстрів та отримана з них інформація повинні зберігатися в електронному вигляді у державному реєстрі для підтвердження правомірності дій державного реєстратора.

7. Встановити жорсткіші кваліфікаційні вимоги до осіб, які можуть бути державними реєстраторами та можуть здійснювати таку діяльність, внівши відповідні зміни до профільних законів щодо реєстрації бізнесу та майна та акредитаційних вимог до суб'єктів державної реєстрації.

8. Посилення відповідальності держреєстраторів, розширивши перелік порушень та зловживань, за які він повинен нести відповідальність: за здійснення реєстраційних дій на підставі підроблених документів, неналежно завірених копій документів, документів, які відсутні у відповідних державних реєстрах (судових рішень), внівши відповідні зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України.

Рейдерство сьогодні загрожує існуванню держави. Адже лише та країна, яка може забезпечити безпеку бізнесу, може стати успішною. Приватна власність має бути недоторканою.

Література:

1. Матвіїва О. Як рейдери захопили ТОВ "Братський маслопресовий завод" // https://biz.censor.net.ua/columns/3071925/yak_reyideri_zahopili_tov_bratskiyi_maslopresoviyi_zavod

2. Каплюк К. "Аграрні барони": як керівництво Академії аграрних наук отримує для себе і родичів державну землю // <https://www.radiosvoboda.org/a/schemes/29808952.html>

References:

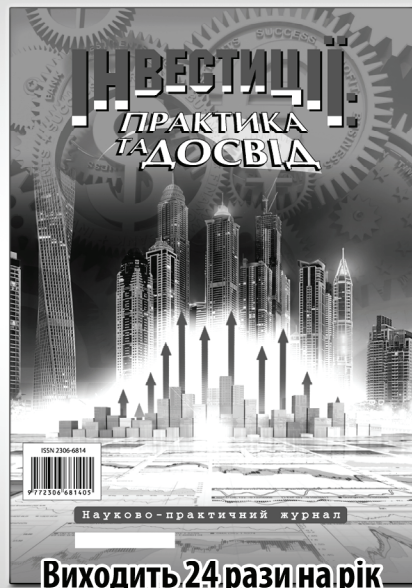
1. Matviiv, O. (2018), "As the Raiders seized the Brotherly Oil Press Plant LLC", [Online], available at: https://biz.censor.net.ua/columns/3071925/yak_reyideri_zahopili_tov_bratskiyi_maslopresoviyi_zavod (Accessed 30 Sept 2019).

2. Kaplyuk, K. (2019), "Agrarian Barons": how the leadership of the Academy of Agrarian Sciences receives state land for themselves and their relatives", [Online], available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/schemes/29808952.html> (Accessed 30 Sept 2019).

Стаття надійшла до редакції 02.10.2019 р.

ІНВЕСТИЦІЇ. ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

www.investplan.com.ua

Передплатний індекс: 23892

**Видання включено до переліку
наукових фахових видань України
з ЕКОНОМІКИ
та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**